

ПРОФЕСИОНАЛНО ЗА „ГОВОРЕЩИТЕ ХОРА“

К. Иванова, Р. Ницолова. Ние, говорещите хора. С., Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1995. 230 стр.

Авторките на книгата „Ние, говорещите хора“ са известни имена в лингвистичните кръгове и едва ли се нуждаят от представяне. Не е учудващ и фактът, че именно те поднасят на читателите проблематика, с която съвременното езикознание усилено се занимава. С голяма степен на увереност може да се каже, че тъкмо Калина Иванова и Руселина Ницолова имат преобладаващата заслуга за формиране и поддържане на интереса в България към въпросите от теорията на речевите актове и лингвистичната прагматика. Който познава книгите на Р. Ницолова „Прагматичен аспект на изречението в българския книжовен език“ (С., 1984) и „Българските местоимения“ (С., 1986) и десетките публикации на К. Иванова по проблеми от посочените области, както и нейните усилия да популяризира граматиката на диалога, много добре си дава сметка, че рецензираната книга не е плод на случайно хрумване, нито пък просто възпроизвеждане на общоизвестни неща. Очерците, наречени непретенциозно беседи, заслужават най-сериозно внимание, защото третираат актуални, но достатъчно сложни лингвистични, а защо да не признаем, и в определена степен непрочени в България въпроси. Ето защо намирам за основателно да твърдя, че книгата ще изиграе и стимулираща роля за нови наблюдения и обобщения.

Книгата предизвиква интерес и с опита сложните лингвистични въпроси да се представят в достъпна за широк читателски кръг форма. Българските езиковеди, и то не от вчера, имат добър опит в това отношение — особено когато е ставало въпрос за проблематика, свързана с изграждане на езиковата култура на българското общество (правопис, правоговор, отношение към чуждите думи, естетика на речта и пр.). В последните десетина години се полагат усилия (главно от М. Виденов) за привличане на вниманието и към въпросите на социолингвистиката. Авторките на книгата „Ние, говорещите хора“ продължават тези усилия, като ориентират читателския интерес не просто към езика като обект или като сбор, съвкупност от думи и форми, т. е. като към нещо отделено от човека и затворено в

рамките на речници и граматика с многобройни правила и изключения, а преди всичко към езика като дейност, като „говорене“. Този подход очевидно има задачата да предизвика интерес към собствената реч, да формира отношение у говорещия към това какво казва, как го казва и защо го казва.

Макар че авторките разчитат на широка читателска аудитория, погрешно ще бъде да се твърди, че те в една или друга степен елементаризират изложението си. Тъкмо защото подхождат с уважение към читателя, те не си позволяват да подценят неговата готовност да се обърне към собствената си реч, преди да оцени и чуждата реч. Но те не си позволяват и поучителен тон — не е случайно, че в заглавието избират местоимението *ни*, в което не просто разтварят собственото си *аз*, а приобщават читателското към своето *аз*. Многобройните примери, взети от художествената литература и от говоримата реч, действително правят очерците по-достъпни и поддържат интереса към изложението. В повечето случаи примерите не са просто доказателство на определена теза, която се поднася на читателя като истина от „последна инстанция“, обратно, тръгва се от конкретен пример и с умел анализ се печели доверието активно да следим разсъжденията на авторките, да се съгласим или не с тях. Затова може би очерците са наречени *беседи* — защото са ориентирани към читателя като събеседник, като активен участник, а не като пасивен наблюдател на едно описание на езика и неговите функции. Разбира се, че в този диалог има място и за мнението на събеседника, т. е. предлага му се той да поеме ролята на говорещ, като същевременно авторките поставят себе си в неговата роля на слушател.

Условно книгата може да се раздели на две части: в първата част преобладават въпросите, свързани със семантиката и прагматиката на изказването, във втората по-голямо внимание се отделя на психо-, социо- и етнолингвистичната проблематика.

В началото на условно отделената първа част се изясняват основните понятия, с които по-нататък се бори — речев акт, речева ситуация, участници в речевия акт, елементи на речевата ситуация, особености на писменото и устното общуване. В очерка „Участниците в речевия акт и тяхното означаване в изказването“ се прави деление на речта на актуална (авторска) и възпроизведена, а след това подробно се анализират първо- и второличните местоимения в семантико-прагматически аспект. По-нататък (вж. очерците „Отношения между участниците в речевия акт...“ и „Цели на речевия акт. Видове комуникативни задачи“) се засяга и въпросът за така нар. речев етикет, както и въпросът за типологията на комуникативните задачи във връзка с „най-рационалното проучване на диалога“ (с. 37 — 39). Както се вижда от по-нататъшното изложение, типологията на комуникативните задачи се изгражда от позицията и гледната точка на говорещия: говорещият съобщава, задава въпрос, отрича, утвърждава, пропаган-

дира, убеждава, заповядва, настоява, моли и т. н. Така постепенно се изгражда една цялостна граматика на говорещия, без да се забравя за прагматическото „защо“. Струва ми се, че повече внимание можеше да се отдели и на възможните (очаквани, предизвикани) видове речеви реакции на слушателя, като се направи опит тези реакции да се типологизират в зависимост от вида и задачата на речевия стимул. Особено интересни (и новаторски като наблюдения върху българската реч) са разсъжденията за оценъчния компонент на изказването, за неговите модално-експресивни оттенъци, както и за избора на едни или други езикови (лексикални, граматични, структурно-синтактични) средства, обусловен от комуникативното намерение и стратегия на говорещия, срв. напр. очерците „Говорещият търси връзки и взаимодействия“, „Говорещият установява тъждество, сходство, различие“, „Как се отразява в езика наличието на точни и размити граници между понятията“ и др.

В условно отделената втора част от книгата на преден план излизат актуални въпроси от психолингвистиката (вж. очерците „Многозначност и асоциации“, „Богатство на асоциативните връзки“ и сл.), от социо- и етнолингвистиката (вж. „Откога хората се интересуват от социалния аспект на езика“ и сл.). Специално внимание тук заслужава и казаното по въпроса за така нар. фоновни знания, обусловени от културно-историческите фактори върху живота на думите в даден език и отношението на определен човешки колектив към „предметите“, които се назовават с тези думи. Правят се сравнения между различни езици, за да се докаже, че „ние, говорещите хора, свикваме да моделираме света, да го режем на части, да групираме тези части според законите на родния си език“ (с. 152). Искам да спомена и за откритите две съвременни тенденции в развитието на книжовния ни език, които се обосновават с много примери: тенденция към интелектуализация и тенденция към демократизация (с. 200 — 211).

В края на книгата се подчертава, че езикът „е жив организъм“ и затова подлежи на изменение, развитие, усъвършенствуване. Отново се препоръчва по-голяма отговорност у всички нас за богатството и красотата на българския език.

В заключение ще кажа, че книгата „Ние, говорещите хора“ поставя на разглеждане важни лингвистични проблеми, които се интерпретират изключително професионално и компетентно. Написана на прекрасен език, книгата представлява според мене образец на изложение, адресирано към широк кръг от читатели. Тя няма нищо общо с всевъзможните имитации, появили се през последните години на нашия пазар. Похвала заслужава и университетското издателство „Св. Климент Охридски“ за чистия и естетичен печат, но най-вече за това, че любезно е предоставило възможност на две изтъкнати български лингвистки да поднесат на читателите своето произведение.

Стоян Буров